

ИНОВАЦИЈЕ КАО НЕОПХОДАН УСЛОВ ЗА ИЗЛАЗАК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ИЗ ФАЗЕ УСПОРЕНОГ РАСТА

INNOVATION AS A NECESSARY CONDITION FOR EXITING SERBIAN
REPUBLIC FROM PHASE OF SLOW GROWTH

Виолета Милићевић¹

Висока пословна школа струковних студија у Блацу, Србија

Љиљана Арсић²

Економски факултет у Приштини-Косовска Митровица, Србија

Зоран Милићевић³

Економски факултет у Приштини-Косовска Митровица, Србија

Сажетак: Данас, предузећа морају бити спремна за нову еру која захтева ефикасније и подстицајније управљање иновацијама. Многа истраживања потврдила су да предузећа која прихватају изазов управљања иновацијама, постају престижнија и успешнија на тржишту у односу на своје конкуренте. Проширење Европске уније ставља пред Србију потребу да препозна иновације као неопходан услов за излазак из фазе успореног развоја. Циљ рада је да се укаже на стање у Србији по питању иновативне ефикасности привреде и предузећа, и да се укаже на могуће перспективе у будућности.

Кључне речи: иновација, ефикасност, учење и развој, ресурси предузећа.

Abstract: Today, businesses have to be ready for the new era that demands more efficiently and more stimulating innovation management. Many studies have confirmed that companies that accept the challenge of innovation, are becoming more prestigious and successful in the market compared to its competitors. Enlargement of the European Union puts the need for Serbia to recognize innovation as a necessary condition for exit from phase of slow growth. The aim of this paper is to draw attention to the situation in Serbia regarding to innovation and economic efficiency of enterprises, and to point to possible prospects for the future.

Key words: innovation, efficiency, learning and development, enterprise resource.

УВОД

Иновативност и иновације последњих година су европска тема број један. *Економија заснована на знању* је термин који се све чешће користи у међународним круговима, националним развојним стратегијама и у пословним политикама. Европска унија се одлучила за "паметан раст" као један од три стуба развоја до 2020. године и усвојила документ "Иновациона Унија", којм се утврђује и дефинише начин спровођења овог плана. Многе земље у моменту

¹ violeta.milicevic@vpskp.edu.rs

² ljiljana.arsic@pr.ac.rs

³ zoran.milicevic@pr.ac.rs

кризе повећавају издвајања за науку, јер сматрају да постоји директна веза између научне развијености земље и њеног економског развоја.

Предузећа морају имати иновативан приступ уколико желе да задрже своју конкурентност на тржишту. Иновације нису само нове технологије или нови производи, него су то и нови и паметнији начини за обављање послова, нове методе управљања, нови пословни системи или нове услуге. Иновације не доносе само већи развој, више послова и новаца, иновације доводе до стварања „паметног“ развоја. Иновације које доносе паметан развој захтевају ултимативно друштвену интеракцију, а друштвено и културно окружење кључ су иновативног процеса.

Иновативност и иновације су топ приоритет европске политике. Европа је као одговор на изазове глобализације усвојила Лисабонску агенду, којом је успостављен сет амбициозних циљева базираних на идеји да Европа треба ојачати иновације и истраживања како би остала конкурентна. Фокусирање на иновације довело је до стварања нове генерације транснационалних програма сарадње којима се приоритетно финансирају иновације.

Иновације су једно од примарних средстава помоћу којих предузећа расту и јачају своју стратегијску позицију. Иновација подразумева употребу новог знања с циљем трансформисања организационих процеса или стварање нових производа и пружање специфичних услуга које су примамљиве и комерцијално исплативе. Иновацију карактерише креирање вредности за купца коју он препознаје као значајну и дистинктивну предност у односу на конкурентске производе. Сам приступ креирању вредности постаје континуирано иновативан. Иновације представљају нови приступ решавању проблема, који често подразумева инкременталне, револуционарне промене у начину размишљања, производима, процесима или организацијама. Да би била ефективна, иновација треба да буде једноставна. Иновативност је својеврсни ментални став који фокусира предузеће да види испред садашњости, у будућност. Циљ иновација је позитивна промена. Иновативно предузеће мора имати конзистентну технолошку стратегију. Предузеће оријентисано на потрошаче са посебним захтевима, спремно је да учи од других, што представља основу за иновацију. Иновативни менаџери треба да ствари ураде различито од других, а не само боље и ефикасније. Значај иновација се огледа у следећем:

- ❖ иновација подстиче економски раст и ствара добит;
- ❖ иновација директно утиче на повећање запослености, и индиректно доприноси економској ефикасности и добити;

- ❖ иновативни производи омогућавају да се освоји и задржи удео на тржишту, али и увећа профитабилност на тржиштима.

Што се тиче малих и великих иновативних предузећа, истраживања показују да су мала иновативна предузећа извор технолошких иновација, тј. да своје истраживачке и развојне активности усмеравају ка областима у којима технолошке иновације имају висок производни и комерцијални ризик, а нису везана за велика финансијска издвајања, док су велика предузећа носиоци технолошког развоја. На питање које је предузеће ефикасније, не можемо дати једноставан и јединствен одговор.

Наиме, када се погледају подаци о иновативности и отворености балканских малих и средњих предузећа, види се да су она значајно заосталија од ових сектора у развијенијим земљама Европске уније, као уосталом и од просека у Унији. Мала и средња предузећа, значи, нису иновативна и нису интернационализована, што ће рећи да не рачунају ни са продајом на страном тржишту нити очекују страну конкуренцију. То, наравно, не значи да нема примера и читавих сегмената који се разликују од сектора у целини, мада је њихов удео још увек релативно мали, поготово уколико се узму у обзир привреде у целини. Имајући у виду удео малих и средњих предузећа у укупном броју предузећа и у укупној запослености и у укупној додатој вредности, јасно је да је тешко подстаћи развој, привредни раст и запошљавање ако се не обезбеди развој иновативних и конкурентних малих и средњих предузећа.

Привредна политика у балканским земљама под највећим је утицајем традиционалних сектора и циља на крупне стране инвестиције. Уз то, земље троше средства и време на политичке и идеолошке спорове, висок је степен корумпираности и неефикасности привреде. Наиме, за развој је потребан конкурентан, иновативан и интернационализован сектор малих и средњих предузећа, јер управо он може да мобилише предузетничке способности људи.

1. ПРОЦЕС МЕРЕЊА ИНОВАТИВНОСТИ

Иновација и њен утицај могу се мерити на више начина, али ниједан од њих није идеалан. Неки експерти попут Милера, Велкенгеса и Мерлина (Muller, Välikangas, Merlyn, 2005.) указују да иновација треба да се мери кроз три различита приказа:

Приказ ресурса, који анализира инпуте попут капитала, талената и времена са факторима као што су проценат времена

посвећеног иновацијама, броју запослених са предузетничким искуством или процентом капитала посвећеном иновативним активностима.

Приказ способности, који мери инпуте кроз број иновативних алата, проценте запослених са иновативним способностима, као кључним индикатором перформанси, као и процентом запослених који су у тренажним активностима повезани са иновацијама.

Приказ управљања и лидерства, који мери инпуте кроз проценте употребљеног времена у иновације на супрот операцијама, или у којој је мери управљачки тим обучен да користи иновативне алате.

Кључни проблем у дефинисању индикатора иновативности су:

- ✓ концептуализација објеката који се мери,
- ✓ значења концепта мерења и
- ✓ генерална изводљивост различитих мерила тј. мерила иновативности.

Индикатори иновативности тј. области коришћења индикатора могу бити:

- подаци везани за истраживање и развој,
- подаци везани за број пријављених патената и
- библиометријски подаци.

Подаци везани за истраживање и развој дати су у приручнику *Standard Practice for Surveys of Research and Experimental Development-Frascati Manual* (1963-2002-2007-2010-2012 издања). Сваке године прикупљају се нови резултати. Приручник је дефинисан на основу правила и захтева Лисабонске стратегије како би обезбедио компаративну оцену иновационих резултата земаља чланица ЕУ, ако се узму у обзир 29 индикатора. Класификација земаља дата је у четири групе, где свака има посебну стратегију иновативности што се може видети у табели 1.

Србија се налази у групи умерених иноватора са учинком испод просека ЕУ, али је остварила знатно већи раст у иновацијама него што је просек 27 чланица, оцењено је у извештају Европске комисије “Семафор о иновацијама 2013”.

Одређени потенцијал Србије лежи у финансирању и подршци иновацијама, док је слабост интелектуална имовина. Шведска је трећи пут заредом лидер по иновацијама у ЕУ, док је Естонија убедљиво највише напредовала. Ипак, ЕУ и даље заостаје за светском конкуренцијом: Швајцарском, Јужном Корејом, Јапаном и САД. Са друге стране, ЕУ је и даље боља од Аустралије, Канаде,

Иновације као неопходан услов за излазак Републике Србије из фазе успореног раста

Бразила, Русије, Индије, Кине и Јужне Африке. У групи умерених иноватора од земаља које нису чланице су и Хрватска и Норвешка која је врло близу да пређе у виши ранг, док су скромни иноватори Турска и Македонија.

Табела 1.: Иновативни резултати у земљама чланицама ЕУ

<i>Група</i>	<i>Стопа раста</i>	<i>Лидери раста</i>	<i>Средњи улагачи</i>	<i>Слаби улагачи</i>
<i>Лидери иновацијама</i>	1.6%	Финска, Немачка		Данска, Шведска
<i>Следбеници</i>	2.6%	Естонија, Словенија	Аустрија, Француска, Холандија	Белгија, Луксембург, Кипар, Велика Британија
<i>Просечни иноватори</i>	3.5%	Малта, Португал	Чешка, Мађарска, Литванија, Пољска, Италија, Грчка, Шпанија	
<i>Скромни иноватори</i>	3.3%	Бугарска, Румунија	Бугарска, Хрватска, Латвија, Турска	Летонија

Извор: Адаптирано према резултатима истраживања извештаја Светске организације за интелектуално власништво (WIPO) за 2013. годину

Србија је забележила брз раст у иновацијама од 2010. до 2012. од 6,8% што је више од просека ЕУ. Високи раст је забележен у расходима за истраживање и развој у јавном сектору, сарадњи иновативних малих и средњих предузећа (МСП) са другим институцијама, у МСП која уводе иновацију у производе или производњу, и приходима из иностранства по основу лиценци и патената. Снажан пад је забележен у посматраним расходима на истраживање и развој у бизнису, као и извозу услуга које захтевају специфична знања. Услови за истраживање у Србији су испод просека ЕУ.

Учинак у иновацијама ЕУ се поправио на годишњем нивоу упркос економској кризи, али међу чланицама и даље има видних разлика, показало је истраживање Европске комисије *Семафор о иновацијама 2013* који рангира чланице. Покретачи иновација у ЕУ су мала и средња предузећа и комерцијализација иновација, заједно са одличним истраживачким системом. Међутим, пад пословне активности и улагања у новооснована предузећа у периоду 2008-2012 су негативно утицали на иновације.

У поређењу са светом, резултат Швајцарске превазилази учинак свих земаља ЕУ. Овогодишњи резултати опет потврђују да су Јужна Кореја, САД и Јапан боље од ЕУ по питању иновација. ЕУ прилично заостаје за светским конкурентима, нарочито у расходима компанија за истраживање и развој и по питању патената, као и у

терцијарном образовању. Увоз технологије и продаја јефтине радне снаге - чак и кад су потецијално успешни као што је то ФИАТ - не могу да извуку Србију из опасне замке успореног раста типичне за земље на средњем нивоу дохотка. Решење је у преласку на стратегију раста која подржава иновације и знање. То је нит водиља иницијативе за Западни Балкан коју нуди ЕУ, и сама суочена са сличним проблемима.

Поставља се питање решења проблема иновирања и које програме раста применити да би се убрзао привредни раст? Нови краткорочни стабилизациони програм даће много боље ефекте ако буде праћен одлучним уклањањем ефективних ограничења раста и кохерентном развојном политиком која ће омогућити Србији да избегне опасну “замку успореног раста на средњем нивоу дохотка” и покрене нове изворе раста засноване на иновацијама и паметној специјализацији. Суочена са сличним проблемима успореног раста и пада конкурентности на вишем нивоу дохотка, ЕУ је одговор потражила у подржавању иновација (пројект ERA–European Research Area) и паметне специјализације (Smart Specialization) у оквиру пројекта ЕУ 2020 Иновациони план. Европски пројекат подржавања иновација у региону Западног Балкана настао је на пресеку идеја о подржавању иновација и напора ЕУ за проширење (DG Enlargement). Он подразумева читав низ различитих иницијатива усмерених на подржавање процеса иновација, од пројеката на микро нивоу до усвајања регионалне стратегије. Уверење да иновације могу да буду карта спаса, заснива се на две идеје. Прво, иновације су кључ изласка из замке недовољног раста преласком на путању раста заснованој на знању. И друго, достизање потребног нивоа иновација подразумева партнерство државе, истраживачких (претежно јавних) организација и привреде (највећим делом у приватном власништву). Релативно добри иноватори у лошим условима.

2. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР И РЕЗУЛТАТИ ИНОВАТИВНЕ ЕФИКАСНОСТИ

По иновативности, Србија се налази на 54. месту, показао је извештај Светске организације за интелектуално власништво (WIPO) за 2013. Швајцарска је водећа земља у свету када су у питању иновације, а из земаља нашег региона најбоље је пласирана Словенија на 30. месту, Хрватска се попела на 37. место, пет позиција више него у 2012., док је Србија на 54. месту, показао је WIPO. Швајцарска и Шведска заузеле су у 2013. два водећа места на

Иновације као неопходан услов за излазак Републике Србије из фазе успореног раста

светској лествици иновација, која обухвата укупно 144 земље, а заснива се на глобалном индексу иновација. На треће место налази се Велика Британија која је потиснула Сингапур.

Ове године швајцарски глобални индекс иновација има вредност од 66,6 од могућих 100 бодова, док је индекс Шведске 61,4 бода, а Велике Британије 61,3 бода. Међу 10 водећих земаља пласирале су се још Холандија, на четврто, САД на пето, Финска на шесто, Хонг Конг на седмо, Сингапур на осмо, Данска на девето и Ирска на 10. место. Највећи напредак међу водећима имали су Велика Британија и САД.

Од земаља у транзицији најбоље је позиционирана Естонија, која се налази на 25. месту, потом Чешка (28), Словенија (30), Мађарска (31), Летонија (33), Словачка (35), Кина (36). После Хрватске, која је на 37. месту, су Литванија (40), Бугарска (41), Црна Гора (44), Румунија (48), Пољска (49), Македонија (51), Србија (54) (Табела бр.2.)

У поређењу са прошлом годином Србија је у укупном индексу назад за 9 места. Убацавање нових привреда у индекс отежало је Србији напредовање на листи. У извештају се истиче да иновације добијају додатни значај у доба економске кризе, будући да су значајне за привредни опоравак. Такође, њихово "запуштање" услед кризе се не може лако надокнадити. Листа обухвата 144 привреде, које покривају 94,9% светског становништва и 99,4% светског бруто домаћег производа. Циљ је да се процени стање иновација, али са ширег становишта које се не своди на удео улагања у истраживање и развој у бруто домаћем производу и број објављених научних радова, мада су и ти показатељи убројани.

Табела 2.: Методолошки оквир и резултати у 2013. години

<i>WEF Global Competitiveness Report</i>	<i>Индикатор</i>	<i>Ранг</i>
INSEAD, 2013 Узорак од 144 земље Извор: IFC 2013	Индекс глобалне конкурентности	95
	Ефективност антимонополске политике	142
	Интензитет локалне конкуренције	137
	Степен тржишне доминације	142
	Тржишне баријере	113
	Ефикасност решавања судских спорова	138

<i>INSEAD Global Innovation Index</i>	<i>Индикатор</i>	<i>Ранг</i>
Извор: IFC, 2013 Узорак од 141 земље	Глобални индекс иновативности	54
	Трговина и конкуренција	97
	Интензитет локалне конкуренције	130
<i>IFC Doing Business Report</i>	<i>Индикатор</i>	<i>Ранг</i>
Извор: WEF, 2013 Узорак од 185 земаља	ДБР Индекс	46
	Заштита инвеститора	82
	Трговинске баријере	94

*Извор: Лончар, Д., Карактеристике антимонополске –политике и ефекти њене примене у Србији, Економски факултет у Београду,
<http://www.ses.org.rs/kbf2013prezentacije/Dragan%20Loncar.pdf>*

3. МАЛА И СРЕДЊА ПРЕДУЗЕЋА КАО ГЕНЕРАТОР РАЗВОЈА ЕВРОПЕ И СРБИЈЕ

Европска економија и њена стратегија до 2020. године у великој мери се ослањају на мала и средња предузећа (МСП) и остваривање њиховог потенцијала. У земљама чланицама ЕУ, око 23 милиона малих и средњих предузећа запошљава 67 одсто радне снаге у приватном сектору. Закон о малим предузећима је оквирна политика која има за циљ јачање малих и средњих предузећа како би могли да се развијају и стварају нова радна места. У периоду од 2008. до 2010. године, Европска комисија и земље чланице ЕУ спроводиле су активности дефинисане у овом закону, како би се ублажиле административне препреке, помогло малим и средњим предузећима код приступа финансијским средствима и подржао њихов наступ на новим тржиштима. Иако је већина иницијатива предвиђених у овом закону иницирана, резултати спровођења до сада реализованих активности показују да се пуно више мора урадити у смислу помоћи малим и средњим предузећима.

Повеља о малом бизнису је први свеобухватни оквир политика за мала и средња предузећа у ЕУ и неним државама чланицама. Од његовог усвајања у јуну 2008, знатан напредак је учињен кроз акције на јачању малих и средњих предузећа у неколико подручја:

- ❖ 100 000 малих и средњих предузећа имали су директне користи од финансијских инструмената из Оквирног програма конкурентност и иновације, којим се креирало више од 100 000 радних места.

Иновације као неопходан услов за излазак Републике Србије из фазе успореног раста

- ❖ Кроз директиву о кашњењима код плаћања постигло се да јавне власти сада морају измирити рачуне својим добављачима у року од 30 дана, чиме су побољшани токови готовинског пословања.
- ❖ У већини земаља чланица ЕУ време и трошкови за оснивање предузећа знатно су смањени, истовремено смањујући просек ЕУ за регистрацију друштва с ограниченом одговорношћу са 12 дана и 485 € у 2007. на 7 дана и 399 € у 2010.
- ❖ Усклађивање Интернет процедура и поступака, као и могућности за заједнички наступ, учинили су учествовање у процесима јавне набавке лакшим и приступачнијим за мала и средња предузећа.
- ❖ Нови ЕУ МСП центар у Кини помаже малим и средњим предузећима код приступа кинеском тржишту.
- ❖ Иако су све државе чланице признале важност брзе имплементације овог закона, приступи подузете активности, као и реализирани резултати примене, значајно варирају међу државама чланицама ЕУ. Ревизија реализације наглашава да државе чланице морају појачати своје напоре на подстицају подузетништва и малих и средњих предузећа како би се максимално подржало подузетништво у данашњој тешкој економској ситуацији.

Републички завод за статистику Србије, спровео је истраживање први пут током 2006. године, а након тога сваке друге године су анализирани резултати који се односе на иновативне активности предузећа у периоду до 2012. године. Анализом одговора на питање да ли су уводили иновације производа и процеса претходних година утврђено је да од 100 предузећа модификовало је или увело нове производе и процесе 21.0%, од тога малих 17.6%, средњих 29.6 % и великих предузећа 43.3 (табела 3).

Табела 3.: Структура врсте иновација и величина организације

Величина предузећа	Иновације	Број уведених иновација (Производа и процеса)	Иновације процеса	Иновације у организацији предузећа	Иновације у маркетингу	Неиноватори
		%		%	%	
Мала	17,6	15,8	5,3	28,0	27,3	59,2
Средња	29,6	27,5	14,6	41,0	36,3	45,0
Велика	43,3	38,8	23,1	50,2	43,3	33,8
Укупно	21,0	19,1	7,9	31,4	29,7	55,4

Извор: Саопштење-статистика иновативне активности, Републички завод за статистику, број 285 - год. LXIII, 28.11.2013., стр.1.

Сви оцењивани циљеви имали су велики значај за већину пословних субјеката, а најзначајнији су повећање прихода и смањење трошкова, што се може бидети у табели бр.4.

Табела 4.: Значај циљева пословних субјеката за 2012.

Циљеви	Велики	Средњи	Мали	Занемарљив
Повећање прихода	55,8	22,8	9,1	12,3
Пораст удела на тржишту	38,0	31,8	13,0	17,1
Смањење трошкова	48,5	24,9	12,7	13,9
Повећање профитне стопе	38,3	31,7	13,7	16,3

Извор: Саопштење-статистика иновативне активности, Републички завод за статистику, број 285 - год. LXIII, 28.11.2013., стр. 5.

Анализа степена патентне заштите иновација је јако мала (табела бр. 5.). Разлози ниског степена патентирања нису разматрани унутар овог истраживања.

Табела 5.: Заштита иновација

Облици заштите	Мала предузећа	Средња предузећа	Велика предузећа	Укупно
Пријаве патената	2.04	3.73	3.75	3.05
Пријаве малих патената	0.68	2.24	3.75	1.94
Заштита индустријског дизајна	4.43	2.29	10.00	4.43
Заштита жига	11.91	14.18	18.75	11.91
Заштита ауторско права	7.20	5.22	11.25	7.20

Извор: Саопштење – статистика иновативне активности, Републички завода за статистику, бр.171. год. LVII, 26.06.2008.

Истраживањем је обухваћен однос између извора знања и стратегије иновација. Низак обим сарадње са образовним и научно-истраживачким организацијама показује да је размена знања између привреде и универзитета на веома ниском нивоу. Конкретније, да научна истраживања не прате потребе привреде као и да не доживљавају практичну примену.

Дакле, можемо рећи да наука у Србији једино може дати позитивне ефекте уколико се успостави јединствени национални иновациони систем. Финансирање иновација у Србији је кључни параметер којим ће се моћи премерити брзина транзиције којом Србија иде. У овом тренутку је она значајно смањена, али потенцијал у Србији постоји, потребно га је на прави начин подстаћи и организовати.

4. ЗАКЉУЧАК

Изазов за организацију 21. века састоји се у томе да одржи константну креативну напетост. Инвестирање у иновативну ефикасност је основа за убрзан развој и привреде и предузећа. Мерење иновативне ефикасности је врло комплексно, али и значајно јер се на тај начин указује на положај једне земље. ЕУ и све њене чланице (као и оне земље које то желе да буду), последњих година посебан значај посвећују проблему иновирања. Један од путева напретка за Републику Србију је и инвестирање у знање, то је пут ка одрживој привреди и друштву. Друштвено-економске промене, које прате убрзан научно-технолошки развој, посебно експанзија модерних технологија захтевају високо образоване људе који су у стању да ефикасно функционишу у друштвеним процесима и користе расположиву технологију. У друштву знања, предузећа и националне економије конкурентску предност базирају на знању и искоришћавању потенцијалних шанси и могућности за чију је реализацију неопходно. Због тога су основни развојни циљеви најразвијенијих земаља повећање улагања у ИР и иновативне активности кроз континуирано учење и образовање људских ресурса. Доношењем Стратегије научно-технолошког развоја Србије за период 2010-2015. године, Србија се укључила у ове глобалне трендове и започела процес изградње националног иновативног система који управо треба да омогући развој технолошких иновација и трансфер знања у привреду и друштво, као предуслов а за остваривање дефинисане Визије: економије засноване на знању и одржив развој српске привреде. Србија је направила највећи напредак на Западном Балкану и веома брзо формулисала политику и дефинисала стратешке циљеве у смислу подршке иновативним и *start-up* предузећима. Подстицање развоја овог сектора је дефинисано као један од приоритетних циљева економске политике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Davila, P. Epstein, M. Shelton, R. (2007), Making Innovation Work: How to Manage it, Measure it, and profit it, p.. 202.
2. European Commission, Innovation Union Scoreboard 2014, Enterprise and Industry, доступно на http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/innovation-scoreboard/index_en.htm

3. Frascati Manual: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, 6th edition Organisation de Coopération et de Développement Économiques , Organisation for Economic Co-operation and Development Working Party of National Experts on Science and Technology Indicators, 27-Feb-2012,
4. <http://www.emg.rs/vesti/srbija/7213.html>
5. <http://www.realinnovation.com/commentary/praveengupta>
6. Innovation union scoreboard 2010, The innovation union's performance scoreboard for research and innovation 1 february (2011), str. 11 <http://www.proinno-europe.eu/inno-metrics/page/innovation-union-scoreboard-2010>
7. Kaplan, R., Norton, D. (2010), Уравнотежена таблица резултата-превођење стратегије у дјеловање, Мате Загреб, стр. 24–29.
8. Kontić, Lj., Čabrilo, S., (2009), A strategic model for measuring intellectual capital in Serbian industrial enterprises, Economic Annals, LIV (183), str. 89–117.
9. Muller, A. Välikangas, L. and Merlyn, P. (2005), Metrics for Innovation: Guidelines for Developing a Customized Suite of Innovation Metrics, Strategy & Leadership 33, p. 37–45.
10. Niven, P.R. (2002), Balanced Scorecard Step by Step: Maximizing Performance and Maintaining Results, New York, NY: John Wiley and Sons, p. 34–37.
11. Skarazinski, P., Gipson, V., (2009), Иновација пре свега, Финеса Београд, стр. 188.
12. Vidicki, P., Borocki, J., Rašković, V., Šenk, V., (2011), Innovation Activites in Enterprise: Diferent Models of Measurment, XV International Seintefic Conference on Industrial Systems, Технички факултет Нови Сад, стр. 476.
13. Лончар, Д., Карактеристике антимонополске –политике и ефекти њене примене у Србији, Економски факултет у Београду, <http://www.ses.org.rs/kbf2013prezentacije/Dragan%20Loncar.pdf> приступљено 12.09.2014.
14. Повреновић, Д., Анализа иновационе делатности у Србији, Завод за интелектуалну својину, Београд, АТЦ-Београд, 2011, стр. 96.
15. Саопштење-статистика иновативне активности, Републички завод за статистику, број 285 - год. LXIII, 28.11.2013., стр.1., 5.

Иновације као неопходан услов за излазак Републике Србије из фазе успореног раста

---

16. Спремо, Т. (2014), Улога малих и средњих предузећа у функцији бржег опоравка привреде Републике Српске, Економски погледи, Економски факултет у Косовској Митровици, бр.2, стр. 17-31
17. Статистички годишњак Србије 2013-наука и технологија, Републички завод за статистику, 2013, стр. 347, 349.
18. Саопштење – статистика иновативне активности, Републички завода за статистику, бр.171. год. LVII, 26.06.2008.

Рад је примљен: 15.10.2014.

Рад је прихваћен за штампање: 16.10.2014.